

НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ

У статті представлено аналіз нормативної документації, яка регулює та визначає сучасні тенденції розвитку компетентнісної підготовки майбутніх учителів фізики. Сформульовані компетенції та перелік компетентностей дозволить випускнику-фізику краще зрозуміти специфіку професійної діяльності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, професійна діяльність.

Постановка проблеми. В системі сучасної вищої освіти України проходить модернізація в системі законодавчого та нормативного регулювання у напрямку вимог європейської системи стандартів. У мережі вищих педагогічних навчальних закладів реформуванню та оптимізації зазнає і підготовка педагогів, яка спрямована на реалізацію компетентнісного підходу у навчальному процесі. Професійна підготовка майбутніх учителів фізики на сьогодні включає в себе не тільки засвоєння студентами сучасних знань із загально-професійних і фахових дисциплін, а й впровадження ідей компетентнісного підходу.

Орієнтація на досягнення професійних компетентностей вчителів задає принципово іншу логіку в організації освіти. Перед педагогом, постає задача сформувати компетентності в учнів [1, с.40].

Запровадження нової системи оцінювання навчальних досягнень студентів та учнів на основі компетентнісного підходу призвело до обов'язкової її нормативної реалізації в освітній документації. У зв'язку з цим постають складні проблеми: яких компетенцій повинен набути майбутній вчитель фізики та в яких нормативно-правових документах повинні відобразитись компетентнісні вимоги щодо підготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень. Основні принципи державної політики в галузі освіти відображені у Конституції України, законах України: «Про світу», «Про загальну середню освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, Концепції розвитку загальної середньої освіти, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, програмі щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України та інших нормативних документах. Перспективи розвитку сучасної освіти та важливу роль педагога у її модернізації зафіксовано у державних документах: Державній цільовій комплексній програмі «Вчитель», законах: «Про вищу освіту», «Про професійну-технічну освіту» та інших нормативно-правових актах.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема підготовки компетентного вчителя сьогодні стає актуальною. Професійна компетентність педагога стає предметом самостійних досліджень сучасних багатьох науковців. Компетентнісний підхід у контексті модернізації української освіти описаний у багатьох наукових працях, зокрема, в галузі загальної середньої освіти розкритий у публікаціях В.І. Бондаря, Н.М. Бібік, І.І. Драча, О.Л. Овчарук, І.В. Родигіної, О.І. Пометун та ін.; вченими у системі вищої освіти: В.П. Андрушенка, В.Д. Боллобаша, В.І. Кременя, А.І. Кузьмінського, В.І. Лугового, З.І. Слєпкань, С.А. Ракова, М.І. Шкіля та інших.

Мета статті. Сучасна система вищої освіти розглядає компетентнісний підхід як стратегічний напрям розвитку національної вищої школи. Найоптимальнішою умовою для досягнення нових результатів у формуванні та розвитку компетентного вчителя фізики повинна стати нормативно-правова база освітнього процесу в контексті компетентнісної підготовки. Метою статті є висвітлення нормативної документації, яка регулює та визначає сучасні тенденції розвитку компетентнісної підготовки майбутніх учителів фізики.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід сьогодні став новим концептуальним орієнтиром у системі національної освіти України. В освітній сфері вже почалося поступове уникання змісту таких понять як «ЗУНи», «підготовленість», «освіченість», «вихованість» та відбувається їх заміна на поняття «компетенція» і «компетентність».

Професійна сфера задає певні вимоги, які виражаються в компетенціях. Термін «компетентний фахівець» набуває все більшого значення у сучасній педагогічній науці. Складність та багатомірність такого терміну як «компетенція» та «компетентність» розкривається у багатьох наукових роботах з педагогіки. Мати сукупність компетенцій необхідних для успішної діяльності у сучасному суспільстві, трактується багатьма дослідниками як мобілізація отриманих знань та досвіду у створених життєвих ситуаціях.

У системі підготовки вчителя, як фахівця, беручи до уваги специфіку професійної діяльності з методичних та психолого-педагогічних дисциплін у вузі, узагальнену модель компетентності розглядають як «професійну компетентність» педагога і в зміст цього поняття вкладають його особисті можливості, які дозволяють йому самостійно й досить ефективно вирішувати педагогічні завдання.

Результатом формування професійних компетентностей майбутнього вчителя стає набута у студентів визначена кількість відповідних компетенцій [6, с.171].

Щоб сформувати компетентного працівника у сфері педагогічної освіти випускнику необхідно сформулювати визначений обсяг компетенцій, які потрібні йому для подальшої професійної діяльності та встановити перелік компетентностей, які повинні бути сформовані у майбутнього фахівця по закінченню навчального закладу.

Питання про запровадження компетенцій та компетентностей стали ключовими в нормативних документах у галузі розвитку національної загальної середньої та вищої освіти. Вхідження України у світовий освітній простір зумовило приведення вітчизняних освітніх стандартів у відповідність з нормами світового співтовариства. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України разом з Національною академією педагогічних наук України запровадило нові стандарти середньої школи. Компетентнісний підхід закладено в основу подальшого розвитку системи освіти. Триває робота по зміні програм з підготовки майбутніх учителів. Відповідно до постанов Кабінету Міністрів України уже здійснюються спроби на поступовий перехід загальноосвітніх навчальних закладів до нового змісту навчання, який передбачає оновлення змісту освіти та перехід на компетентнісний підхід в організації навчального процесу. З метою інтенсифікації роботи щодо запровадження положень Болонського процесу державою здійснено кроки щодо впровадження у практику організації навчального процесу комплект типової навчально-методичної документації для вищих навчальних закладів, який адаптований до вимог Болонського процесу.

На сьогодні важливою умовою модернізації освіти є підготовка педагогічних працівників та їх професійне вдосконалення. Для підвищення їхньої професійної діяльності держава забезпечує розроблення та вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників [4, с.32].

Сучасна освіта розглядається як цілеспрямований процес збагачення особистості й груп людей, що мають потребу в адекватному регулюванні, яка здійснюється як правовими нормами, так і нормами професійної педагогічної етики [9, с.3].

Головним завданням сучасної освіти виступає її переорієнтація на формування та розвиток компетенцій особистості майбутнього фахівця, яка забезпечує якість освіти, адекватну вимогам часу та ринку праці. Національна доктрина розвитку освіти, що затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347, серед пріоритетних напрямів вдосконалення вищої освіти вказує на необхід-

ність забезпечення високої якості вищої освіти випускників вищих навчальних закладів. Саме цей нормативний документ визначає мету та пріоритетні напрями державної політики в освітній галузі. Згідно за якою одним з обов'язків Держави є забезпечення формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості [7, с.3].

Процес розробки й використання моделей і технологій в управлінських освітніх процесах характеризується як переважно емпіричний, адже не забезпечує широкого впровадження в управлінську практику сфери освіти й досягнення їх потенційного ефекту. Найважливішим завданням є не тільки розробка теорії професійних освітніх процесів, а й методичного забезпечення – розробки основ моделей, технологій, що включають нормативну базу соціальних дій, критеріїв та методів оптимізації, освітніх процесів [5, с.30].

В указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4 липня 2005 року № 1013 пропонується концепція реформування освіти в Україні, враховуючи перспективи інтеграції України до Європейського Союзу, зокрема, проведення заходів спрямованих на реалізацію в Україні положень Болонської декларації.

Приєднання України у 2005 році до Болонського процесу спрямувало курс реформування галузі вищої освіти у напрямку до інтеграції української системи вищої освіти до загальноєвропейської. Законом України «Про вищу освіту» [8] врегульовуються суспільні відносини у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України. Сьогодні завершено роботу над проектом «Про внесення змін до Закону України про вищу освіту» в контексті положень Болонського процесу.

Нині відбувається поступове впровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS – European Credit Transfer System) у вищих навчальних закладах в контексті Болонських домовленостей, що показує поетапну реалізацію освітнього простору на компетентнісно-орієнтованій основі. Оцінювання знання та уміння студентів з навчальних дисциплін поки що поступово переходять у формат ключових і спеціальних професійних компетенцій. Запровадженні ECTS у вищій школі перебуває на сьогодні лише на початковій, формальній стадії. Такі поступові кроки у системі вищої освіти вимагають здійснювати модернізацію на компетентнісній основі інтенсивніше. Професійні компетенції, що виражають діяльність майбутнього вчителя-професіонала визначаються вимогами конкретних професійних стандартів.

Компетентнісний підхід, на думку академіка АПН України В.П. Андрущенко, виступає як нова парадигма формування педагогічних кадрів та передбачає включення новоутворень, які за сутністю виступають освітньо-професійними та особистісними індикаторами визначення ступеня готовності випускника до професійно-особистісної конкуренції в умовах ринку праці [2, с.17]. Згадані новоутворення науковець інтерпретує як ключові та предметні компетенції випускника, які характеризуються поліфункціональністю, надпредметністю, міждисциплінарністю, багатокompетентністю, рефлексивністю результатів підготовки фахівців в їх індивідуальному, міжособистісному, інституційному контекстах.

Нормативною основою для підготовки педагогічних кадрів в системі вищої школи виступають державні стандарти вищої освіти. Систему стандартів вищої освіти представляють сукупність норм, що визначають зміст вищої освіти, зміст навчання. Діючі в нашій країні стандарти вищої професійної освіти побудовані на базі кваліфікаційної моделі фахівця. Під моделлю фахівця у нормативних документах розуміють опис того, до чого повинен бути придатний фахівець, до виконання яких функцій він підготовлений та якими якостями він володіє. У стандартах з педагогічних спеціальностей замість звичного для інших освітніх областей циклу спеціальних дисциплін виділені дисципліни предметної підготовки: педагогіка, психологія, методика викладання предмета, медико-біологічні дисципліни. Їхній перелік і зміст визначаються специфікою шкільного предмета, який викладає вчитель.

У своїй діяльності вчитель фізики керується й багатьма іншими нормативними документами органів управління освіти всіх рівнів з питань освіти та виховання: правилами і нормами охорони праці, техніки безпеки і протипожежного захисту, а також Статутом і правовими актами школи (у тому числі Правилами внутрішнього трудового розпорядку, наказами і розпорядженнями директора, посадовою інструкцією), трудовим договором. Ефективність навчання учнів залежить, в тому числі і від уміння вчителя підготувати своє власне робоче місце. Різноманітні інструкції виступають основою безпеки під час проведення занять у шкільному кабінеті. На основі Правил із техніки безпеки для кабінетів (лабораторій) фізики загальноосвітніх шкіл складено «Інструкцію з техніки безпеки для учнів, які проходять практичні заняття у кабінеті фізики». На вчителя фізики покладені обов'язки створювати здорові і безпечні умови для проведення занять у кабінеті фізики; забезпечувати нагляд за безпечним станом і експлуатації обладнання, приладів, інструментів та санітарним станом кабінету; забезпечувати виконання діючих правил і інструкцій з техніки безпеки і гігієни праці.

Під час проведення експериментальних робіт та фізичного експерименту на базі фізичних навчальних кабінетів вчитель фізики зобов'язаний суворо дотримуватись правил техніки безпеки, затверджених Міністерством освіти і науки України, постійно навчати цих правил учнів (у частині, що їх стосується), перед кожною з лабораторних робіт інструктувати учнів щодо цих правил у даній роботі. Вчитель фізики несе особисту відповідальність за порушення Правил з техніки безпеки для кабінетів фізики незалежно від того, привели ці порушення чи ні до нещасного випадку.

Очевидно, що для володіння на високому рівні професійною діяльністю до вчителя пред'являються додаткові вимоги – з погляду його наукової підготовки, дослідницьких і проєктувальних навичок, методики викладання та виховання. Професійна компетентність будучи системним і багатокompонентним елементом професійної діяльності вчителя фізики, повинна включати в себе такі властивості особистості, як: професійні знання, уміння і навички, мотивацію та спрямованість.

У системі підготовки вчителя фізики, узагальнену модель підготовки розглядають як професійну компетентність педагога і в зміст цього поняття вкладають особисті можливості вчителя, вихователя, педагога, які дозволяють йому самостійно й досить ефективно вирішувати педагогічні завдання.

В.Д. Шадриков у своїх наукових дослідженнях висвітлює думку щодо вимог компетентності педагога, яка повинна визначатися його функціональними завданнями, які педагог реалізує у своїй діяльності. Професійний стандарт педагогічної діяльності включає в себе систему вимог до компетентності педагога, які визначають у своїй цілісності готовність до реалізації педагогічної діяльності та визначають успішність до її виконання [10, с.256].

Галузеві стандарти вищої освіти (ГСВО) базуються на державних стандартах вищої освіти і являють собою систему нормативних і навчально-методичних документів за певними напрямками підготовки та спеціальностями.

У навчальному процесі в педагогічних вузах надається студентам можливість розвивати психолого-педагогічний, предметно-методичний напрямки, виходячи з їхніх інтересів та здібностей. Освітні стандарти визначають, як пріоритет системи навчання, орієнтацію на інтереси особистості студента, що зорієнтовані на підготовку компетентного сучасного фахівця. Кваліфікаційні вимоги до вчителів фізики у цих стандартах викладені у вигляді системи типових професійних завдань і здатностей вирішувати проблеми соціальної діяльності. Основні вимоги в освітній галузі України щодо до спеціалістів відбиті в освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівців певного напрямку підготовки, так званій нормативній моделі компетентності педагога, які відображають науково-обґрунтований склад професійних знань, умінь і навичок. На основі таких характеристик створюється модель підготовки спеціаліста у вигляді освітньо-професійної програми. Модель фахівця виступає системоутворюю-

чим фактором для відбору змісту освіти й форм його реалізації в навчальному процесі.

Вимоги до соціально значущих властивостей і якостей випускника вищого навчального закладу наводяться у вигляді переліку компетенцій щодо вирішення певних проблем й задач соціальної діяльності та системи умінь, яка є відображенням наявності цих здатностей. Вищі навчальні заклади нині забезпечують досягнення випускниками системи умінь та набуття відповідних компетенцій, які дозволять вирішувати типові задачі діяльності під час здійснення певних виробничих функцій. У такому випадку освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника стає повноцінним документом для проектування змісту навчання.

У визначенні змісту компетенцій відображаються усі компоненти структури діяльності фахівця. На основі аналізу змісту типових задач діяльності та змісту виробничих функцій формується система умінь і компетенцій, які необхідні фахівцеві для майбутньої педагогічної діяльності.

Висновки. На наш погляд, відповіді на питання про сферу діяльності майбутніх вчителів фізики повинні бути знайдені у ході розробки моделі стандартів нового покоління – так званій компетентнісної моделі фахівця, яка б включала типові завдання професійної діяльності фізика і вчителя фізики.

Застосування компетентнісного підходу до створення галузевих стандартів вищої освіти створює передумови для більшого наближення результатів освіти до потреб та вимог ринку праці.

Впровадження у освітній нормативно-правовій документації обсягу компетенцій та компетентностей дозволить вирішити ряд проблем у проектуванні академічних та професійних профілів і рівнів вищої освіти майбутніх вчителів фізики. Сформульовані компетенції та встановлений перелік компетентностей дозволить випускнику-фізику краще зрозуміти специфіку професійної діяльності та сукупність вимог, що відносять до сфери діяльності майбутніх вчителів.

Створені у професійній законодавчій базі моделі підготовки фахівців виражають професійну характеристику майбутнього вчителя фізики, зміст його професійної діяльності, що складають зміст освіти, який необхідно спроектувати при розробці програм навчальних дисциплін та навчальних планів. Розробка нових державних стандартів вищої освіти спрямовує пошук науковців у напрямку визначення і апробації нових шляхів забезпечення високого рівня професійної компетентності вчителя. Перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти, на основі компетентнісного підходу стає необхідним етапом на шляху реформування системи освіти в Україні.

Перспективи подальших досліджень. Сучасна інтерпретація компетентнісного підходу в освітніх нормативних документах ще не набула широкого втілення у навчально-методичному змісті фізико-математичної підготовки студентів у педагогічних навчальних закладах. Результати-

вність компетентнісної підготовки майбутніх учителів фізики може бути значно підвищена шляхом реалізації через широке висвітлення в нормативній документації, яка б регулювала діяльність майбутнього вчителя фізики.

Список використаних джерел:

1. Акулова О.В. Современная школа: опыт модернизации : кн. для учителя / О.В. Акулова, С.А. Писарева, Е.В. Пискунова, А.П. Тряпицына ; под общ. ред. А. П. Тряпицыной. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. – 290 с.
2. Андрущенко В.П. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття / В.П. Андрущенко, В.І. Бондар // Вища освіта України. – 2009. – № 4. – С. 17-23.
3. Державна програма «Вчитель», затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.02. № 379 // Інформ. зб. Мін-ва освіти і науки України. – 2002. – № 10. – С. 4–32.
4. Книга вчителя предмета «Захист Вітчизни»: довідково-методичне вид. / упоряд. С.М. Дятленко, В.І. Ганчева, Є.Ю. Василенко, С.І. Жевага. – Х. : Торсінтплус, 2006. – 624 с.
5. Котенко Л.В. Инновационная деятельность преподавателей как фактор качества современного профессионального образования / Л.В. Котенко, С.Ю. Кочеткова, Н.Н. Кочетова // Инновации и современные технологии в системе образования : материалы II международной научно-практической конференции: 20–21 февраля 2012 года. – Пенза–Ереван–Шадринск : Социосфера, 2012. – С. 25-31.
6. Пригодій М.А. Використання компетентнісного підходу при підготовці майбутніх учителів до профільного навчання учнів / М.А. Пригодій // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Н.С. Побірченко (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Випуск 3. – С. 167-174.
7. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – Ст. 860.
8. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
9. Федорова М.Ю. Нормативно-правове забезпечення освіти : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М.Ю. Федорова. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2009. – 192 с.
10. Шадриков В.Д. Оценка уровня квалификации педагогических кадров / В.Д. Шадриков // Проектирование содержания образования: подходы, стандарты, социальные практики : материалы Всероссийской научно-практической конференции, 27-29 апреля 2011г. / под ред. О.А. Фиофановой. – Ижевск, 2011. – С. 253-261.

The analysis of normative documentation, which regulates and determines the modern trends in development of competence-based training of future teachers of physics, is represented in the article. Stated competences will allow a student-physicist to understand better specificity of professional activity.

Key words: competency approach, competence, professional activity.

Отримано: 15.09.2012

УДК 373.5.

О. О. Пильнюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ШКОЛИ

У статті відображені методичні рекомендації для вчителів і викладачів з проблеми впровадження способів диференційованого навчання у педагогічну практику, розкриваються питання підвищення ефективності показників результативності даного навчання, які можуть використовуватися для роботи у закладах освіти різних рівнів акредитації.

Ключові слова: диференціація, навчання, гуманізація, учитель, учні, завдання, способи, особливості.

У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті зазначається, що освіта “є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, ... дієвим чинником модернізації суспільства. Зміцнення авторитету держави на міжнародній арені”. Належне виконання цих завдань можливе за умови модернізації самої освіти, ключовими позиціями якої мають стати такі

принципи, як відродження національно – культурних традицій українського народу, демократизація та гуманізація всього навчально-виховного процесу.

Принцип гуманізації сучасної освіти передбачає зосередження уваги до особистості кожного учня, створення умов, необхідних для розвитку закладених природою задатків. Одним із можливих шляхів його втілення є диферен-